

שירת אורי צבי גרינברג - חידוש הנבואה

מאת ד"ר ישראל אלדד

למילגה לאורי צבי גרינברג מיד ראש ממשלת ישראל הנצורה, ואיה נביאכם אשר נבוא לכם לא יבוא מלך בבל עליכם ועל הארץ הזאת... ויצוה המלך צדקיהו ויפקדו את ירמיהו בחצר המסורה ונתן לו ככר לחם ליום מחוג הארץ פים... וישב ירמיהו בחצר המסורה. ירמיהו לז' כ"א.

הודעה הלוי בדברו על הנבואה ובדברו על הגאולה ובדברו על ארץ ישראל, אינו פוסק מלהבטיח ומלהכריח את חידוש הנבואה עם שובו של העם הזה לארץ הזאת. בדברי-הגיון ובהגיון לב הוא מוכיח את אפשרותה ואף את כורחתה של התחדשות סגולה ואף של עמולם לא נעקרה מקרבנו אלא שציפתה לתנאים להתגלותה וארץ ישראל וענין ארץ ישראל — תנאי ראשון וראשי.

וכבר ידעו חז"ל שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. סגנון הוא וודאי עניין התלוי באישיות ותלוי בלשון התפתחותה של לשון. אך לא בסגנון בלבד נבדלים נביאים זה מזה. כל תקופה של נבואה ופרובלמטיקה של הנביא הן הוא שליח אלהים לעם ההיסטורי, יתר על כן, הוא שליח הרוח לתנועת ההיסטוריה של העם. הוא מצפון של המצפון הנסתר לתנועות את אגידת האומה על נהרות וימים ובספרות ובין צופים. לא הרי נביאים "אחרונים" כנביאים "ראשונים" ולא הרי נביאים שעמדו לנו בעתיד כנביאים "אחרונים". לא דומה נביא הממליך מלכים לנביא המוכיח מלכים בעת גדולת המלוכה בימי יריב עם השני ויותם ועזריהו. ואין נביא בטרם חורבן כנביא בטרם-גאולה. ויש מתוונן ויש מקונן, ויש — בהתאם לתנועות אישיות ולתנועות הסביבה הזמן — ובנביא אחד טגולות אלה ואלה, מעשים אלה ואלה.

מפאת קוצר היריעה ועומק הבעיה לא נעמדו כאן על עניין מקור הנבואה, ועל ההבדל, ולמרות הכל: ההויות ההתייחסות העמוקה שבין לשון אובייקטיבית-מיטאפיזית: "כה אמר ה' אל" ובין לשון סובייקטיבית-מיטאפיזית: "ואני אומר לכם". גם אותו ונאכלת-אש, גם אותו אני של, ואני אומר לכם" אינו אלא מכשיר בידי האנוכי העליון, הוא שהוציא אותנו מארץ מצרים והוא "אנכי אנכי ה'... הגדתי והושעתי והשגתי... ואתם עדי". הן עזר בתורת משה נש" אלה השאלה הגדולה כיצד ידע העם מי נביא

אמת ומי נביא שקר שה' לא שלחו. והתשובה פשוטה וברורה: "אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבוא הדבר אשר לא דברו ה'".

כי אם מקור הנביא הוא כוח עליון המתגלה בדברו, ואם מטרתו היא העידת הקדוש והעליון שהועיד ה' לעמו, הרי דברי הנביא מוסכים על היסוד ועל המהות ועל המתחמים הקבועים קרסיים ביותר, המוחשיים, ומכאן חזקתו וזו ולא מבחינה מיטאפיזית, בנדון כהן את האמור בכותרת: אורי צבי גרינברג, כמתי דש הנבואה בישראל.

טול גופו של אדם, קלף ממנו עורו, השקוה מכל מיני המשקאות ההם המעוררים את האדם, המחודדים את עצביו, ועדיין לא תגיע לאותה מידה של ערנות כל החושים לכל הרוחש ומתרחש, המ' ציינת את אורי צבי, כל החושים, כל העיניים פתוחים, פקוחים, דרוכים בלי הפורגות, אל כל אשר מסביב, רגישים למראות ודקדוקות שאין און רגילה קולטת ואין עין רגילה מבחינה בהם. והמשקפה המעורר הוא — אם לברכה ואם לקללה הוא לשותה — רק אלהים לבדו בכוחו לייצר חריף כל-כך, עד בלתי-יכולת כלשהי לגוף לנות, ואין אתה תופש כיצד אין עייפות בגוף זה.

ואם אמרנו לכל הרוחש ומתרחש, אמרנו זאת במלוא מובן המלה, מרמש רומש על האדמה ועלה נד ובכיוו של תינוק גורי גופה של אשה ועד שמי השמיים ועד חומת ירושלים ועד רגליה החפות של בת אחותו באימת ההשמדה, גם בעניינים עצומות רואה הוא ידיעה קטנה נידחת אי-שם בפטיש-אחריות בעתון הערב וגם בעניינים פקחות הוא רואה מלך ישראל צועד ביפין בין המון עד חוגג על משלת המקדש, ובכל הדם השוקק חש בקטב הגוף המת הרוקב שם בקבר ובכל זמ העליון, הוא שהוציא אותנו מארץ מצרים והוא "אנכי אנכי ה'... הגדתי והושעתי והשגתי... ואתם עדי". הן עזר בתורת משה נש" אלה השאלה הגדולה כיצד ידע העם מי נביא

הקרניים משרורים — חוויות, אין הוא צריך לתלות את חייו בונים של "חוויותיו". כל חייו חוויות הם כחות, בלתי פוסקת כנהר שאין גליו פוסקים, ולא לשוא הנהר הוא אחד מדימוי היסוד לו.

אולם גוף פקוח זה אינו הפקר לכל אימפרסיה, גוסף לו אור הדעת המשליטה סדר באינסוף זה של תחושות, המבררת אותו, הפירסול את הראוי לפסול, המפסקת את הראוי לעיצוב להעלותו מן המקורות-לכאורה אל החרקיות, כאותו עץ שקד, כאותו סיר גפוח, כאר תו כרם, וככל אותם מראות שהורא נביאים והיו להם לאות גוסף על היותם הם עצמם, בריות, יצורי אלהים כשלעצמם. הדעת הנרחבת הזאת, החודרת, המציגה את אורי צבי, להבחין בין עיקר וטפל, או עיקר לשעה זו וטפל לשעה זו, היא המאפשרת לו להיות תמיד בתוך יסודותיו מבלי לטבוע בהם, נביא שאין ראשו תקוע בשמים ואין עיניו אובדות בחזון ואין לבו שקוע בתהום האכזר והמוות, ואין ראשו מתבלבל בשכרון אנקרי-אנכי, נביא קורא עתון יומי, עתונים יומיים רבים, רואה דברים לא מעבר לעתון היום כי אם מעברו, נביא מבט לא אל מעבר לים המוחשי, המקצוע, הטפל לכאורה, כי אם מעברו, נביא החווה לא מעבר לגוף, לגוף שלו, לגוף העם, לגוף הארץ, לגוף כל מאורע מדיני, כי אם מעברו, דרכם, מבצע לכל שורה שבעתון, מבצע לכל שעה שבינם, מבצע לכל תא שבגוף הפרט והכלל, שבאדם ובאדמה, כל זה בכוח הדעת החודרת מבצע לדברים, אינה עוקפת אותם, על כן תופשת אותם, על כן העלאת פרטים במסכת הכלל שבחלל ושבזמן, על כן מוחשיותם של מראות האימה בנבואות חורבן והשמדה ועל כן מוחשיות של רעיון החוץ והגאולה, אלה ואלה לא פרי הרוח הם, כי אם פרי תחוררת הגוף שהרוח מפענחת אותה. הרוח אינה כותבת את הדברים המוחשיים, היא קוראה בהם כנאותות את העתיד, כאשר נקרא אנהו באותיות את העבר.

זו הדעת שאינה כאמור כדעת פילוסופי אי רופה השקועה, כי אם כדעת העברית מלשון וידע אדם את חורו ומלשון, "דעת אל הים", דעת זאת הנשמעת לחושים ולגלגל התחושות ושולטת בהם לשחות בהם, כמו שיישמע המשוור לסוד שיה מלים והוא שולט בהן במשורר, דעת זאת המעלה לדרגת נבואה כש היא מציאה מסקנות למעשה מן מה שהיה מן המוחשי, ובמוחשי, ובכוח הרצון היודע והמכוון, היא נעשית מצווה ומחוקקת. כן תעשו וכן לא תעשו אם תפצו חיים אתם, אם תפצו גדולת אתם.

דעת זו אינה מטיב הדעת שהפילו סופים על אירופה השוקעת רואים צפה או שותך ומחפש — רבים רבים פניו

בה את מלאך המוות, הממית את החיים ואת תחושת החיים. שום פרט אינו מאבד מפרטיותו ומוחשיותו גם לאחר שהוא ער לה בכוח הדמיון והדעת התיאור הכללי, אל החוק או אל חיק האלהים, אין אביו חדל להיות אב מוחשי ואישי גם כשהוא מתגלה כמעביר זרע ודם מאברהם האב הראשון לגופו שלו, של אורי צבי, ואין אשתו המוחשית, החד-פעמית חדלה להיות אישית וחד-פעמית גם אם היא רחם להפראתה, לזרע הנושא אלהה, ועל כן אורי צבי הוא המשורר, הוא הנביא, הוא השקוע העולם הזה יותר מכל, משרי רי וסופרי ימינו האכזריים-החלוצים העליונים, רעליגיונים ומפוררת פירורים, הטרובלים בקצף שעל פני מי החיים, בעוד שהוא אינו טובע אף בנבכי הנהרות והימים.

כי אבניו אינן אבני בוהו כי אם אבני מדב, אבני האדמה הזאת, ועירו אינה עיר חר לית של יונה הבורה, כי אם ירושלים המוחשית והנצחית, כי נצחו הוא זה הדם, הוא בדם ולא במשפט, ורעבון וצמאון גופו השוקק אינם אל הסתר, כי אם מכוונים בדעת וברצון אל אלהים, אלהי האבות, אבותיו, אלהי ישראל, "צמאה נפשי לאלהים" שפי המשוור המלך היא הערובה לחיים, כי זה הצמאון לאל חי אינו צמאון למים שאתה מרווהו על נקלה, זה צמאון לאלהים שאינסוף הוא, שהכל הוא, ועל כן אין הצמא לו רוח לעולם ועצם הצמאון ועצם הכיסופים אליו הם הם מלואם של אדם, טעם חייו.

זו הדעת שאינה כאמור כדעת פילוסופי אי רופה השקועה, כי אם כדעת העברית מלשון וידע אדם את חורו ומלשון, "דעת אל הים", דעת זאת הנשמעת לחושים ולגלגל התחושות ושולטת בהם לשחות בהם, כמו שיישמע המשוור לסוד שיה מלים והוא שולט בהן במשורר, דעת זאת המעלה לדרגת נבואה כש היא מציאה מסקנות למעשה מן מה שהיה מן המוחשי, ובמוחשי, ובכוח הרצון היודע והמכוון, היא נעשית מצווה ומחוקקת. כן תעשו וכן לא תעשו אם תפצו חיים אתם, אם תפצו גדולת אתם.

ש סייסמוגראף הרושם אדמה רוע דת, יש ראדארים הרושמים התקרבותם של גופים זרים, יש מדינאים המחשבים אפשרויות שונות, המתחבילים או מחבילים לתחבולות שונות, וכולם כבולים למקום או לקרוב ביותר בחוש ועדיין טועים ומטעים הם, או באים במאחר מכדי מניעת האסון הקרוב. חזון וודאי שאין עמם.

אורי צבי גרינברג היה והוא נביא הדור, ראדאר הדור למרחק, חש ויודע את משמעות המוחש ורוצה למנעו או רוצה לעוררו בהתאם לרצונו וכיסופי הגאולה שבו, בלעדי זאת לא היה כותב בשנת תרס"ב בדרי אימה על אירופה ההופכת ליער יהודים מוקעים. מורעלי גאונים, בלעדי זאת לא היה כותב בתרס"ב על תליות בעכו ופני עולי גדרום יהודים ועל צי בריטי המפליג מחופי הארץ מפני אדנות עברית בה, אלמלא כוח זה לא היה מתאר תיאורי אימת ההשמדה בנאמנות מהותית שכזאת ששום פרטי-כל של עדי ראיה לא ישור להם, בכוח הדעת הוא יודע להבחין בין עיקר וטפל, בין מהותי לחולף, ובכוח הרצון היודע את אשר הוא רוצה הוא בוחר ברצו להעלותו בשיר, ולא לשוא מראות הדר אבות ומלכויות מן העבר ומר את אש ואימים מן ההווה או העתיד הקרוב, זה העלאת סלקטיבית של דעת האוהב, ויודע הוא גם פנמי העבר ויודע הוא גם יתרונות בהווה, אלא שאין הוא כלי קיבול סתם, ציגור מעביר, כי אם שליח, וכשליח אל חיוב הוא בראש וראשונה לדעת את חכמת הסלקציה, העלאת סלקטיבית של תחושות וידיעות, לא כסיסמוגראף מיכאני ולא כראדאר אימפרסיוניסטי, כי אם כנביא מכון, "זכרתי לך חסד נעורייך", אמר ירמיהו אף כי ידע פרשת עגל ומרגלים, ואורי צבי מעלה ימי דוד ויגאי אף כי יודע הוא גם ימי קטנות ובני ששה בעבר, ומן ההווה הוא מציג את סיפוט הרעל הוזהלות בעורקים כיר דעים ובלא-יודעים המאיימות לכלות חלקה טובה. כי רבים מדי הנרממים על סיפון אניה זו ששמה עם ישראל או ארץ ישראל או מדינת ישראל שמינו, רבים נביא השקר האומרים, "שלום שלום" ומבנות הדעת הזאת.

מדעת הכוח הזה הכלול בנו והמוחש בכל תאי גופו ולבו ודמיונו וזכרונו, מני אברהם אבינו, יודע הוא, ולא רק רוצה בגדלות האומה הזאת שלא זו בלבד שאפשרית היא, כי אם אף הכרחית, חוקית ממש, שכל דבר אחר, כל קטנות ארץ ועם ותרבות, הם בלתי חוקיים לגבה ומשום כך גם בלתי-אפשריים, נפשו נהרות גדולה, בה נשפכו נהרות ההיסטוריה הגדולה שלנו, מעיינות אמונה מבדם הוא חש ויודע, או נהרות דם ואש או נהרות עוצמה: היאור והפרת.

אין זה רק עניין של תפישת מרחב גבולות: מן היאור עד לפרת, זה הרבה יותר מכך, זה האפשרות וזה הצורך למלא מרחב זה.

נתרכו בגופו של אורי צבי כל כוחות האומה מקדמת דנא, אלה שמימי מלכותה ואלה מימי פיוותה, אלה שנחבטו בתרבותה ואלה שנחבטו בשרותה, גבר, והם פורצים מתוכו ומבקשים שטח מחייה ופעולה ויצירה לכל יבובו, לכל יאבדו לכל ייהפכו ל"וא" דיות" בשממות ערב, לכל יקפאו בערבות סיביר, זו השעה הגדולה לריכוז הכוחות ולייצוקם במסגרת המרחב הריק, הריק לפי שעה.

יתכן ואפשר להבחין ביצירתו של אורי צבי בין תקופת האימה הגדולה בעבר ותקופת ההרדה הגדולה של היום. אין לך דבר שירתה יותר את נפשו מאשר הריק, אחרות Vacuum, Horror, אימת הריק, אותה דיספרופורציה שבין המלאי העצום הבלתי גדלה שבו ובין הריק אשר סביבו, אם זו ארץ שממה, אם זו ספרות נבוכה, אם זה מבט בני-אדם, ריקים, ריקים מכל, מאהבה מאהבים, מכיסופים אם זו אימת המחר הריק, הריק מגור פו, מנפשו אם זו אימת המה-שלאחר-החרב, בן אירופה שהוא ראהו בעוד כאן, בארץ, רק שממת סלעים ולבבות ריקים וירח בלבד.

ואם כי אין אורי צבי בהתאם לתוך הסיגוף

שנטל על עצמו, בהתאם לצו השליחות והסלקציה המכוונת, המבררת, מרבה לבטא שמחה מהיש, מההשגה, ואם כי חושש הוא יותר מכל מאותה שביעות-רצון של "שיש בני מעי" של החשיבות כפרית וקניניות סוציאליסטית ובורגנית כאחד — משמינה ומרדימה, אפשר להבחין גם בתוכן שירתו וגם בדרכה את היעל האומה, אולי נתפרקה זו בהתגשמותה בהשגת מרת בית אביו ואמו, בחורבן בית ישראל, במ"קומה של אימה זו באה ההרדה, כהרדת אב על בנים, יש בית ישראל, והוא מלא, מלא שהוא עומד על עברי פי תהום, הוא מוקף חיתו טרף וישנה סכנה שהיש הזה, שהוא יש של ממש, בתנאי שלא יראה עצמו כיש בריקיימה כמות שהוא, יחדל לכסוף, יחדל לרצות, יחדל לדעת, ובסופו של דבר גם יחדל לחוש מרוב שומן, התקוות חושים כלפי חוץ קשורה תמיד בהתרוקנות מאלהים ומכיסוף ימי אהבה כלפי פנים, במקום גאון הירדן ואחז הפרת ריכוז ב"צוואר הבקבוק" משני עברי הירקון, שבסופו של דבר אף הוא מן ההכרח שיתרוקן ממימיו ויתבצח.

מכאן סבלת-מפיד זה של אורי צבי ביחס לאותם שלבים שונים של נבואה שנרמזו בראש הדברים, לכאורה התחייב שדורנו יהיה דור נביאי-מוחש-מלכים, דור נביא ששואלים את פיו את העלות על אדום ומבאב ופולשלים, שהרי אנו כבימי יהושע ושושנים ומלכים ראשי שונים — אלא — וזה מקור לסלנות — שיש בנו מבוסס נערים, כאילו מעולם לא ידענו גדלות וממלכתיות, ומציניות של זקנים ועצלות של שבעים, קצת מימי אבימלך שמלך בשכם וקצת מימי צדקיהו המחורבן מצרים, ומכאן שירי קטרוג ואמונה, מלכות וחורבן כאחד, כי התאם לדור הנושא בתוכו את שתי האפשרויות כאחת, ושתיית תנביא חש בהן באותה מידה של חריפות, של אהבה ושל כאב.

היו לוחמים שיצאו למלחמת חרות ואמנת אחת ולא שתיים בדמם, עתה הם ספונים בבתיים ואהלים בבתים, אין סביבם ריק וביתם מלא רהיטים, אלהי עץ ואבן, כולם נעשו בעלי בתים, כי קטנים היו סוביפתם, יש שואלים את פיו של הנביא, אך אין עושים דברו, יש אוחזים לקרא שיריו והם להם כספרות, כשירי עגבים, עגבים לאוזן, נבחנים במידה, ספר רותית "טהורה". רק הוא לבדו עוד, הוא לבדו בהחזקת הטהרה, וכלוא, וכלוא מלא אלהים וצב צב.